

ÖTEMİŞ HACI

CENGİZNÂME

YAYIN NO: 980

CENGİZNÂME

Prof. Dr. Tuncer Gülensoy

© Bilge Kültür Sanat Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Sertifika No: 16228

1. Basım: Kültür Ajans Yayınları, 2009

Bilge Kültür Sanat'ta 1. Basım: Mart 2020

ISBN: 978-605-7931-80-1

Kapak: *Kenan Özcan*

Sayfa Düzeni: *Nurel Naycı*

Baskı-Cilt: *Çevik Matbaacılık*

Davutpaşa Cad. Besler İş Merkezi No: 20/18-19 Topkapı / İstanbul

Tel: (0212) 501 30 19

Kapak Baskı: *Saner Matbaacılık*

BİLGE KÜLTÜR SANAT

Nuruosmaniye Cad. Kardeşler Han No: 1 Kat: 1 34110 Cağaloğlu / İstanbul

Tel: (0212) 520 72 53 (Pbx) Faks: (0212) 511 47 74

bilge@bilgeyayincilik.com www.bilgeyayincilik.com

ÖTEMİŞ HACI

CENGİZNÂME

Çağatay Türkçesinden Aktaran ve Yayına Hazırlayan
PROF. DR. TUNCER GÜLENSOY

Gözden geçirilmiş yeni basım

Bilge
Kültür · Sanat

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	7
GİRİŞ.....	13
SUMMARY.....	23

TÜRKİYE TÜRKÇESİYLE METİN

Cengiz Han Destânı'nın Başlangıcı.....	27
İcen Han, Sayın Han.....	28
Agâz-1 Destân-1 Şeybân Han.....	32
Agâz-1 Destân-1 Berke Han.....	34
Agâz-1 Destân-1 Müng Temür Han.....	42
Agâz-1 Destân-1 Toktaga Han.....	42
Agâz-1 Destân-1 Özbek Han.....	47
Agâz-1 Destân-1 Canıbek Han.....	51
Agâz-1 Destân-1 Berdibek Han.....	52
Kişi, Yer ve Madde Adları Dizini.....	71

ÖN SÖZ

Türkiye’de pek fazla bilinmeyen “*Cengiznâme*”, Ötemiş Hacı adlı bir Türk bilgini tarafından Arap harfleriyle Çağatayca yazılmış bir eserdir. Eser, sanatkârane olmayan; bozuk bir talik hattı ile yazılmış olup, toplam 47 (36a-59a) varaktır. Varaklardaki satır sayısı 18, 19 veya 20 arasında değişmektedir. Eserin müstensihi bazı kelimeleri unuttuğu zaman, sayfa kenarlarına “derkenar” çıkmış, bazılarının da üzerlerini çizerek hemen yanına doğrularını yazmıştır. Dili, Çağatayca’nın bütün özelliklerini taşımakla birlikte, imlâsı pek çok yerde farklılıklar göstermektedir. Elif, medli elif; datif hâli -ğa/ -ge (gayın + elif/gayın+yuvarlak he) yazılışı; at “at” ile at “ad, isim”in (tı) ve (te) ile yazılışları; +lar çokluk ekinin (lamelif+re) ile yazılışı vb. örnekler Türk dilinin imlâsı için ilgi çekicidir.

Cengiznâme, 1967 yılında Kazakistan’ın tanınmış Doğubilimcisi V. P. Yudin tarafından Taşkent’teki Özbekistan Cumhuriyeti Bilimler Akademisi, Doğu Araştırmaları Enstitüsü’nde bulunmuştur. Bu yazma nüsha bilinen tek yazma nüshadır.

Cengiznâme’nin Özbekistan Bilimler Akademisi Kütüphanesi’ndeki kayıt numarası [Ruk. İV AN RUz., inv. No. 1552/V, I. 36a-59a]dır.

Eserin bu nüshasının Türkiye’de bilimsel bir çalışması yapılmadığı gibi, yayını da olmamıştır. Fakat,

“Cengiznâme”nin Prof. Dr. Zeynep Korkmaz ile Prof. Dr. Mustafa Kafalı tarafından “mezuniyet” ve “doktora” tezi olarak çalışıldığını biliyorsak da, her ikisi de yayınlanmadığı için, bu çalışmaların hangi nüsha ya da nüshalara göre yapıldıkları hakkında bilgimiz yoktur.

Orta Asya Türk ülkelerinde bilinen ve zaman zaman kullanılan eserin ilk bilimsel yayını Yu.G. BARANOVA tarafından yapılmıştır (Alma-Ata, 1992). Bu çalışmada, eserin Kiril harfleri ile transkripsiyonu, Rusça tercümesi yapılarak, imlâ özellikleri üzerinde durulmuş ve çalışmanın sonunda yazma metnin orijinali, tıpkıbasım olarak verilmiştir. Ancak Kiril alfabesi ile yapılan çevriyazı (transkripsiyon) “**ha, hu, he, te, tu, ayın, hemze, ze, zel, zı**” gibi sesleri vermekte yetersiz kaldığı için, imlâ kurallarını göstermesi açısından uygun değildir.

Alma Ata’da yayınlanan eserin ön sözü akademisyen B. A. Ahmedov; girişi de Yu. G. Baranova tarafından yazılmıştır.

Eserdeki tarihî bölümler, V.P. Yudin tarafından yazılan “*Ordi: Sinyaya, Seraya, Zolotaya... (Kazahstan, Srednyaya i Őentral’naya Aziya v XVI-XVIII vv.)*”. Alma-Ata, 1983. S. 122”den alınmıştır (s. 14-86).

Cengiznâme, Cengiz (Çingiz) ve oğulları ile onların etrafında gelişen bir tarih kompozisyonudur. Eserde adları geçen kişilerin fizikî portreleri çizildiği gibi karakterleri üzerinde de durulmuştur. Eserin en önemli özelliklerinden birisi, yapılan savaşların ve yaşanan olayların yanında, pek çok folklorik ve etnografik değeri olan olayı da teferruatlı olarak nakletmesidir.

Eserde geçen Cengiz oğullarının adları Türk onomastiğini de yakından ilgilendirmektedir. Çünkü, bu adların pek çoğu Moğolca ve Türkçede ortak olup, anlamları da aynıdır.

Eser, iki bölüme ayrılmıştır.

I. Bölüm: Latin harfleriyle transkripsiyonlu metin, (bu yayında verilmemiştir.)

II. Bölüm: Türkiye Türkçesine aktarma.

Bu bölümlerden sonra verilen “kişi ve yer adları ile madde adları dizinleri” Türkçenin sözlük hazinesi ve Türk Dili tarihi için birer kaynaktır.

Çağataycanın sayılı eserlerinden birisi olan ve Türk-Moğol tarihlerinin yanında Kazakistan tarihini de yakından ilgilendiren bu eseri Türk dilci ve tarihçilerinin ilgisine sunmaktan duyduğum hazrı belirtir; Rusça yayındaki giriş ve ön sözün bir bölümünü Türkiye Türkçesine çeviren Çuvaş Türkü öğrencim Oksana Sorakina'ya teşekkür ederim.

*Kayseri-Bişkek-Girne-Kayseri-Ankara
(1998-2003-2020)*

Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY